

VYBRANÉ ASPEKTY VEŘEJNÉ SOCIOLOGIE. Možné cesty dialogu v republice sociologů

Rostislav Gramskopf

Fakulta humanitních studií UK Praha

Particular Aspects of Public Sociology: Potential Perspectives of Dialogue in The Republic of Sociologists

Abstract: This article explores the concept of public sociology, its origins, theoretical foundations, and its intersections with Czech social thought. The suppression of sociology as a whole during the communist regime is discussed as a backdrop to the emergence of public sociology. The foundational definition of public sociology by Michael Burawoy is introduced, along with his key work „For Public Sociology“ (Burawoy 2005a), which sparked discussions and established a prominent direction in sociological thinking. Burawoy’s division of sociological labour and his eleven theses are highlighted, focusing on the first three theses. The development and reception of public sociology are discussed, including its expansion into fields like ethnography, international relations, and philosophy. The significance of comparing public sociology in different national contexts is noted. Various figures of Czech social thought, including Rádl, Mertl, and Fajfr but also F. Peroutka, are presented as potential contributors to public sociology. The tension between traditional and organic public sociology, as well as its connections to political and philosophical ideas, are analyzed. The relevance of public sociology in bridging the gap between academia and society is underlined. The interplay between professionalism, neutrality, and engagement in sociological work is examined, reflecting Burawoy’s arguments. Overall, the article provides insights into the theoretical underpinnings of public sociology, its historical context, and its potential contributions to contemporary sociological discourse.

Keywords: public sociology; Czech social thought; Burawoy; sociological theory; sociological practice; engagement; Republic of Sociologists; social change.

Dočasný ústup sociologické teorie ze scény souvisel s potlačením oboru jako celku po roce 1948. Sociologická teorie byla odsunuta spolu se svými exponenty do důchodu, uprchla do exilu, někdy byla uvězněna, jindy pouze přesunuta na jiné pracoviště. To, co komunistickému režimu vadilo nejvíce, byl sociologický žurnalismus, který oslovoval širší veřejnost, a konkrétní sociologická teorie, která měla potenciál usvědčit ze lži ideologické proklamace o společenské realitě. Obecná sociologická teorie a metateorie byly spíše jen třísky káceného lesa (Janák 2013: 360).

Základní definici veřejné sociologie zformuloval americký sociolog Michael Burawoy, který veřejnou sociologii představil v rámci své úvodní inaugurační přednášky jako tehdejší prezident Americké sociologické asociace. Definoval ji pomocí tak zvané sociologické dělby práce¹ a jedenácti hlavních tezí. Obecně se jí snažil ukotvit především v tezi druhé: „Veřejná sociologie přivádí sociologii do konverzace s publiky“ (Burawoy 2005a: 7).²

Veřejná sociologie je tedy explicitně vedena hodnotou, kterou se nebojí vyřknout. Je jí dialog. Tento dialog je navíc dvojitý, když ještě Burawoy samotnou veřejnou sociologii dělí na *tradiční* a *organickou*. K veřejné sociologii rovněž patří dva druhy publika – *akademické* a *neakademické* – a dva druhy racionality – *instrumentální* a *reflexivní*.

Pokud jde o tak zvanou dělbu sociologické práce, právě ve své prvotní studii Burawoy představil čtyřpolní schéma sociologického vědění: sociologii profesionální, kritickou, aplikovanou a veřejnou. Rozvrhl mezi nimi i jednotlivé vztahy, které jsou především antagonisticky interdependentní.

Tyto aspekty v naší práci stručně uvádíme, ačkoliv pro jejich plný dosah – i v návaznosti na naše cíle – si zasluhují mnohem podrobnější rozpracování. Předkládaná práce musí být tedy nutně recipována jako jisté prolegomena do nikoliv triviální problematiky s mnoha přesahy.

¹ Z orig. *sociological division of labour* – překládáme jako dělbu sociologické práce, ač jistě jde i o různá sociologická vědění a role.

² Doslova se v II. tezi píše: „*Public sociology brings sociology into a conversation with publics, understood as people who are themselves involved in conversation. It entails, therefore, a double conversation*“ (Burawoy 2005a: 7).

Prolegomena k místu veřejné sociologie v systému sociologického vědění

Podíváme-li se na klíčový pojem diferenciacie sociologie v Petruskově publikaci (Petrusek a kol. 2000: 19–21), vidíme jednotlivá odlišení mezi sociologickou školou, směrem, hnutím a paradigmatem. Veřejná sociologie proto nebude jen sociologickou školou v podobném smyslu, v jakém byla u nás např. pražská nebo brněnská škola, protože není vázána na metodu, téma anebo teoretický princip. Dokonce není vázána ani na místo a osobnost. Podobné úvahy o veřejné sociologii před Burawoyem uváděl například i Herbert Gans v roce 1988 během svého prezidentování v ASA. Není pochyb o tom, že veřejná sociologie si své místo našla v různých částech světa. To znamená, že veřejná sociologie expandovala mimo své původní místo a instituci a ovlivňuje některé vědecké komunity sociologického oboru.

V tomto smyslu by veřejná sociologie mohla být sociologickým směrem. Jenže v případě veřejné sociologie (jak uvádíme níže) se ukazuje, že také expanduje z konstituovaného vědního oboru, ve kterém původně vznikla (tedy ze samotných sociologických klasiků!), do jiných oborů. Snad právě tehdy můžeme mluvit o intelektuálním hnutí. Z historie víme, že právě intelektuálové byli vždy určitým způsobem citliví k politické moci (a ona k nim), ale také vždy stáli na rozcestí v reflexi autonomního myšlení nebo přitakání konkrétním hodnotám bez ohledu na to, jaké absolutní diktum k sobě váže sociologický objektivismus.

Domníváme se, že právě prostřednictvím veřejné sociologie může být objevena cesta k další interpretaci a teoretické citlivosti k hodnotám i objektivní realitě. Jak totiž i zde mnohokrát zmiňovaný Burawoy píše, veřejná sociologie svou normativitu nejsilněji ukazuje právě v procesualitě dialogu. Není bez zajímavosti, že tuto hodnotu vyzdvihoval také Miloslav Petrussek a několik dekád před ním i prvorepublikový žurnalista Ferdinand Peroutka a mnozí další níže zmiňovaní.

Na úvod proto ještě připomeňme velmi důležitou paralelu, která nás navrací k hodnotám. Když Petrussek mluví o hodnotách, činí tak na mnoha místech, ale explicitně je vyjadřuje právě takto: „Připouštím toleranci, diskusi a spor, straním svobodě projevu a kritiky, ale mravní relativismus pokládám za nebezpečný právě proto, že to byl on, který vedl ke Gulagu a Osvětím. Rezultátem ideologického fundamentalismu a absolutismu je totiž – paradoxně, ale prokazatelně – mravní relativismus“ (Petrusek 1996: 53). Domnívám se, že není náhoda, když Petrussek tyto hodnoty ctil i v knize pro něj nejvzácnější, tedy v Alternativní

sociologii (1992), kterou psal v době nesvobodné společnosti – i nesvobodné sociologie. Zmínku o tom, co si Petrusek myslel o veřejné sociologii, dokonce můžeme najít. A jde o zmínku rovněž explicitní: „pozoruhodný pokus M. Bura-woye“ (Petrusek in Nešpor a kol. 2014: 51).

Veřejná sociologie by mohla být intelektuálním hnutím, které ovšem v sobě nese pevné zárodky profesionální sociologie, protože neopomíjí (jak bohužel u nás v minulosti ku škodě sociologické teorie činil např. významný Emanuel Rádl) sociologické klasiky, ustanovené teorie a metody. Veřejná sociologie se také nebojí pojmenovat hodnoty, k nimž se programově hlásí, ale zároveň v žádném případě nerezignuje na sociologický objektivismus.

Volí jen jiné prostředky, a možná právě tím do budoucna může obnovit otázku sociologického paradigmatu v mertonovském nebo v kuhnovském slova smyslu.

V dalším významu nejde „jen“ o paradigmatickou otázku, ale také o samotnou roli *humanities* v nikoliv dostatečně ne/argumentující obci.

Étos republiky sociologů jako základní svorník

Naším cílem bude představit koncept veřejné sociologie v základních úvahových rámcích, a to prostřednictvím prvních tří tezí. Budeme také hledat historické konotace v dialozích české (či československé) sociologické (snad i sociální) myšlenkové tradici. Vnímáme silný potenciál pro možné pole sociologického myšlení ve spojení (či možné diskusi) aspektů veřejné sociologie, sociologického žurnalismu, jak jej teoreticky přednesl Janák (2013), a významného konceptu republiky sociologů v podání Nešpora (2011).

K tomu využíváme některé důležité aktéry v předmětných polích tohoto myšlení. Všechny tři tradice (smíme-li je tak nazvat) v sobě nesou hodnoty, které explicitně vyjádřil právě Petrusek – a v tomto smyslu jsou reflexí režimu (obecně pojato), který by takovému myšlení bránil. Jsou nesené étosem, konstitutivním rysem těchto hodnot – přičemž se veřejná sociologie nevzdává snahy dosáhnout postavení autonomní vědy, a zároveň se nechce oddělovat od možných publik. I když je to snaha utopická, nebrání nám to v hledání cest. Tento étos zveme tedy étosem *republiky sociologů*.

Burawoyova základní studie a její recepce

Velmi vlivnou se stala jeho základní studie *For Public Sociology* (Burawoy 2005a), která v akademickém světě rezonovala. Především díky této studii a také díky tehdejší Burawoyově³ pozici se dnes veřejná sociologie stala jedním z etablovaných přístupů k sociologickému myšlení.

Svou práci pak Burawoy pod vlivem kritik rozpracovával v dalších publikacích (Burawoy 2005b; 2005c; 2005d; 2007; 2008a; 2008b; 2008c; 2009), včetně textů, které uveřejňuje na svém soukromém webu, a také nedávno vydané knihy s autobiografickými rysy (2021). Zásadní ovšem zůstala jeho dělba sociologické práce a také rozpracovaných jedenáct tezí. V tomto příspěvku se zaměříme na první tři.

Tento přístup k sociologickému vědění se také stal významným impulsem ke vzniku několika antologií textů (např. Nichols a kol. 2007; Clawson a kol. 2007; Jeffries 2009; Hanemaayer and Schneider 2014; Hossfeld a kol. 2021). Recepce veřejné sociologie se ovšem dostala dále než jen mezi sociologické zdi a vznikaly práce z oblasti etnografie (Gans 2010; Fisan 2013), mezinárodních vztahů (Lawson 2008) nebo filosofie (Van Seters 2010).

Tzeng (2017) pak dokonce provedl výzkum v asijských zemích,⁴ kde jednotlivé aspekty veřejné sociologie komparoval mezi státy, a tím v podstatě naplnil Burawoyovu tezi, že veřejná sociologie se bude odlišovat nejen možností recepce, ale nepochybně také ponese vlastní národnostní charakteristiky.

Kvalitní recepce díla uvádí u nás například Horák (2017). Ten s konceptem pracoval v kontextu sociologických klasiků a filosofického myšlení.⁵ Na jeho knihu jsme poměrně nedávno psali recenzi (Gramskopf 2020). Za zmínku rozhodně stojí také částečná recepce veřejné sociologie v důležitých publikacích Z. R. Nešpora nebo Balona a Skovajsy, se zmínkou o Benešovi a Masarykovi

³ M. Burawoy byl prezidentem Americké sociologické asociace v letech 2003–2005. Leitmotivem jeho práce se stal citát „*from the slag heap to the ivory tower*“ – tedy v podstatě jeho celoživotní snaha posílit sociologické myšlení v reflexi každodenního života jedince (více např. zde: <https://www.asanet.org/michael-burawoy/>). Z hlediska veřejné sociologie, kterou Burawoy představil, je také velmi zajímavé sledovat jeho životní dráhu a výzkumnou zkušenost, která má velmi blízko k sociologii, etnografii, ale rovněž k filosofii a (pro někoho překvapivě) také k matematice. Zde mohou být (a patrně jsou) kořeny jeho úvah o spojení sociologie profesionální se sociologií veřejnou – se všemi možnými limity a kontroverzemi.

⁴ Singapur, Hong-Kong, Taiwan.

⁵ Je to především (a nikoli pouze) gadamerovská hermeneutika – v jistém ohledu vůči filosofii Martina Heideggera.

jako o možných veřejných sociologiích (Nešpor 2014; Balon – Skovajsa 2017).⁶

Na druhou stranu je u nás zmínek o veřejné sociologii obecně velmi pomálu. V tomto smyslu se ovšem do budoucna nabízí možné srovnání se sociologickou žurnalistikou v teoretickém pojetí, jak ji rozpracoval Janák (2013), anebo také zajímavá postava Ferdinanda Peroutky coby možného veřejného sociologa či sociologického žurnalisty. V tomto duchu jej vnímají naši významní sociologové různých generací – především Z. R. Nešpor, který jej neváhá ve svých publikacích opakovaně zmiňovat (Nešpor 2008, 2011, 2014, 2021), ale také Jiří Večerník a Miloslav Petrussek.

V tomto ohledu se ovšem jedná o aspekt veřejné sociologie a sociologické žurnalistiky, který nebyl dále nikdy zkoumán a jistě stojí za bližší ohledání. Pro Peroutku bylo příznačné právě zaujetí pro dialog a oslovování různých druhů publik včetně angažovanosti ve veřejném prostoru – toto vše jsou aspekty veřejné sociologie i sociologické žurnalistiky. V tomto smyslu jsou vlastně přímým opakem toho, co Večerník (2002) napsal o sociálních vědách, které se pod proudem neoliberálních politik izolovaly od možné angažovanosti, a co označil jako *atomizaci, demoralizaci a materializaci procesů*.⁷

Ve všech těchto trajektoriích si veřejná sociologie našla své zastánce i odpůrce. Každý z nich upozornil na nějaký aspekt veřejné sociologie. Je zajímavé, že v české sociologické tradici zatím taková výzva zůstává bez širší odezvy, ačkoliv by si podle našeho soudu zasloužila alespoň kritickou reflexi – ostatně právě díky kritice a dialogu jako hodnotám, které sama veřejná sociologie uznává a k nimž je nejvíce vázaná.

Hned na začátku bychom chtěli vyjádřit určitou skepsi vůči samotnému pojmenování toho, čím veřejná sociologie je. Její označení totiž zamlčuje to, co tvoří její jádro – tím je samozřejmě sociologie profesionální a sociologie kritická.

Pakliže tento „program“ nese název veřejná sociologie, a přitom jeden její kvadrant nese stejný název, vede to mnohé – a zcela po právu – k nepochopení nebo dokonce k příkrému odmítnutí. My se ale původního názvu budeme držet, i když to pochopitelně může přinášet jisté problémy.

Na následujících řádcích proto představujeme stručně jak hlavní rysy

⁶ Tyto úvahy zde zůstávají spíše s otazníkem, ale přesto jsou důležitým poukazem k něčemu, co přesahuje rámec běžné profesionální sociologie, která nezůstává jen ve svém předmětném poli, ale může vystupovat i „mimo akademický svět“, tedy vstupovat do veřejného pole a oslovovat i jiné publikum než akademickou obec.

⁷ V tomto místě je příhodná shoda s komodifikací vědění a jednostranností trhů, o kterých mluví Burawoy.

veřejné sociologie, tak také první tři teze, které jsou integrální součástí rozvrženého programu. Vedle nich najdeme v české sociologii i oblasti, které se s veřejnou sociologií potýkají a mohly by přinášet nové teoretické výzvy – třeba prostřednictvím historických (ale navýsost aktuálních) diskusí. Pro tyto účely jsme vybrali některé důležité postavy českého sociálního myšlení, které nepochybně mají k sociologickým teoriím blízko, i když tehdejší způsobem vedení diskuse nebyly nějak zásadně přijaty – ač by možná za jistých podmínek přijaty být mohly. Sám Burawoy poznamenává, že tyto aspekty a jejich ne/přijetí budou vždy v různých národnostních sociologiích přijímány různě.⁸

Filosofické a sociologické kořeny veřejné sociologie

Veřejná sociologie je tím, čím je sama sociologie – tedy plně etablovaným vědním oborem. Hlavními pilíři z klasických reprezentantů sociologie jsou zde Karl Marx, Max Weber a Émile Durkheim. Burawoy se pak v rámci své základní studie, která měla velký ohlas, odvolává na další reprezentanty, kteří na něj měli velký vliv. Jsou jimi např. Walter Benjamin i zástupci frankfurtské školy – a to různých tradic, od Maxe Horkheimera až po Jurgena Habermase. Dále W. E. B. du Bois, Pierre Bourdieu, Peter L. Berger, Alvin Gouldner, Alan Wolfe, Talcott Parsons, Robert Merton a také Ch. W. Mills. Neměli bychom zapomenout ani na Roberta Lynda a Alfreda McClung Leeho.⁹

Na první pohled vidíme zdánlivě heterogenní skupinu aktérů, ale jejich zastoupení je zde důležité, protože reprezentují různé kvadranty veřejné sociologie. Je to právě Burawoyova teze vycházející z kritik jeho konceptu, že není žádné veřejné sociologie bez spojení se sociologií profesionální. Tuto tezi pak ve svých pracích využívá opakovaně.

Z uvedeného je patrné, že veřejná sociologie má dlouhou (a jistě kontroverzní) historii, která se vyvíjí v čase. Své typické rysy pak také nese v různých národnostních kontextech. Zajímavou komparativní studií je v tomto ohledu poměrně nedávno publikovaná práce A. Tzenga (2017), který srovnával některá hlediska v asijských státech.

⁸ Na jednu z výtek vůči veřejné sociologii autor narazil již v okamžiku, když koncept veřejné sociologie navrhoval jako téma své disertační práce. Jeden z vlivných teoretiků české sociologie se k ní vyjádřil tak, že šlo spíše o jakousi „módu a koníček“. Z konzultace bylo ovšem určitým způsobem patrné, že koncept může přinést zajímavé výsledky a reflexe.

⁹ Jak Robert Lynd, tak A. McClung Lee stáli u zrodu dvou zásadních otázek: sociologie „pro co“ a sociologie „pro koho“. Tyto dvě otázky tvoří jednu z hlavních myšlenkových linií veřejné sociologie.

Burawoy svou teorii rozpracovává na základě reflexe toho, co se událo s modernitou. Využívá k tomu devátou tezi Waltera Benjaminina, který vykresluje příslib civilizace v tragické figuře anděla historie, který je v podstatě bezmocný vzhledem k dramatičnosti dějin – tedy tehdejšího technologického pokroku. Burawoy zde správně připomíná Benjaminovu milovanou Paříž, ke které se tehdy blížila nacistická armáda. Benjamin (patrně i ve shodě s K. Polanyim – kterého Burawoy také zmiňuje v souvislosti s ekonomickými parametry) zde připomíná neblahé vyhlídky do budoucna, když se kapitalismus zvrhává ve fašismus a socialismus ve stalinismus. Oba směry pak jako dvě mocné síly hýbaly globálními dějinami.

Na tuto – pro mnohé snad příliš kontroverzní – analogii Burawoy nasazuje svou reflexi o dravém kapitalismu a tyranii trhů, která působí nepopsatelné nerovnosti globálních rozměrů.¹⁰ Demokracie se pak podle něj stává v podstatě nástrojem pro mocné zájmy aktérů. Burawoy se pravděpodobně právě těmito úvodními deklaracemi zapisuje jako zastávce marxistického myšlení. Nelze v jeho textu „nezaslechnout“ marxistické myšlenky o falešném vědomí – především těch, kteří nevládnou mocí vůči tyranii trhů a nerovnostem.¹¹

Zajímavou – a právě silnou – spojnicí je v tomto kontextu také odkaz k Habermasovi (Habermas 1987, 1991),¹² a odtud také ke Gouldnerovi (Gouldner 1961) a jeho konceptu rozpojení vědce a občana, tedy v podstatě anti/minotaura u problematiky hodnotové neutrality.¹³ Tento koncept později rozpracovává a reflektuje i vlivný sociolog Jeffrey Alexander (2007) a najdeme jej i v rámci republiky sociologů a sociologické žurnalistiky.

Neměli bychom zapomínat na fakt, kterým se Burawoy veřejnou sociologii snaží ukotvit. Sám přiznává, že byl inspirován Imre Lakatosem (Lakatos 1978) a jeho diskusemi s Thomase Kuhnem a Karlem Popperem, v nichž je patrný přesah do teorie vědy. Právě Burawoy¹⁴ zmiňuje, že „není žádná aplikovaná

¹⁰ Doslova „*Unfettered capitalism fuels market tyrannies and untold inequities on a global scale*“ (Burawoy, 2004: 4).

¹¹ Jde právě o aktéry veřejné sféry – tedy občany, kteří mají „život podstatně ničím nekrytý“ (Patočka 2007: 38).

¹² Zmiňuje jej také Janák (2013: 349, v poznámce pod čarou): „že je každá věda vedená určitým zájmem, ukázal přesvědčivě a rozsáhle J. Habermas (Habermas 1987)“.

¹³ Z historického hlediska je jistě zajímavé pozorovat, v jakém společenském kontextu Gouldner svou studii psal. Bylo to v době společenské krize. Tedy v situaci, kdy se pnutí a koncepty setkávají se svými limity a možnostmi – a zasluhují náležitě reflexe. Např. Gramsci v tomto ohledu mluvil o interregnu.

¹⁴ Domnívám se ovšem, že právě o to se ve svých pracích snaží Nešpor, když upozorňuje na nutnost vyšší teoretické citlivosti právě sběrem dílčích dat, citlivého historického výzkumu, který bere v potaz jak žitý svět, tak svět vědy jako toho nejracionálnějšího, co máme jako lidé k dispozici.

nebo veřejná sociologie bez profesionální sociologie, která zaručuje skutečné a ověřené metody, akumulaci znalostní báze a konceptuální rámce“¹⁵ (Burawoy 2014: 10).

Veřejná sociologie, veřejný prostor a angažovanost

Veřejná sociologie bez profesionální sociologie je jen laciný aktivismus.¹⁶ Profesionální sociologie bez veřejné sociologie je pouhým naplněním instrumentálního rozumu. To má své opodstatnění a význam v mnoha ohledech, ale může to vést k fatálním důsledkům, pokud jsou tyto výsledky pod politickým tlakem transplantovány jako jednotlivé politiky, které mají přímý dopad na obyvatele, a tím spíše na občany.

Veřejná sociologie je ochranou sociologie jako vědy, ale zároveň pomáhá chránit veřejný prostor jako posvátné místo, odkud sociologie čerpá své vědění. Žádné vědění nám totiž nebylo dáno shůry, ale existuje ve společnosti. O společnost a sociologii je potřeba pečovat. O slova, která nesou negativní náboj vinou prožitá a poznaná minulosti v našem společenském kontextu, je potřeba pečovat rovněž. Normativita a angažovanost nenesou negativní konotace, jsou prvotním vstupem, ale také procesem, který sociologa provází v každé části poznávacího procesu. Tvoří reflexivní prvky jeho práce.

Neměli bychom zapomínat ani na jednu ze základních sociologických funkcí, totiž spoluvytváření veřejného prostoru. A odsud je to v podstatě jen krok k veřejné sociologii – onomu „pozoruhodnému pokusu M. Burawoye“ (Petrušek in Nešpor a kol. 2014: 51) – obrácené k veřejnosti a ke společnosti, jíž je veřejnost i sociolog/ie neoddělitelnou součástí. Obrácená k veřejnosti nikoliv snad proto, aby společnost řídila (Nešpor 2021), ale aby společnost analyzovala prostřednictvím mapování partikularit a prováděla také tolik chybějící syntézu, kterou uměli mnozí prvorepublikoví sociologové, i když právě tím mnohdy vstupovali na různá pole sociologické dělby práce.

Pokud podle významných proponentů patří sociologie především do kavárny jako do posvátného místa veřejného prostoru, pak je skutečnou otázkou, kde má sociologie své místo v době, kdy mnohé kavárny zůstaly proti své vůli zavřeny. Právě pro tyto případy je dobré ponechat sociologii místo

¹⁵ Tuto svou tezi pak vyslovuje opakovaně, např. <http://burawoy.berkeley.edu/PS/Why%20Public%20Sociology.Bifulco%20&%20Borghini.pdf> [cit. 2023-07-27].

¹⁶ Doslova: „*Public sociology without professional sociology is a lame duck*“ (cit. dle: <http://burawoy.berkeley.edu/PS/Why%20Public%20Sociology.Bifulco%20&%20Borghini.pdf>).

ve společnosti. Prostředkem tohoto ponechání může být diskuse, protože, řečeno s Peroutkou, „přirozený dialog je poslední, nejvyšší patro ve stavbě pravdivosti“ (Peroutka 1995: 120).

Veřejná sociologie může být jednou z ochran vůči *marketizaci a komodifikaci* společnosti a jejich procesům, které v konečném důsledku mohou zasáhnout i sociologii profesionální – především tím, že nebude reflektovat vstupy, které do svých modelů vkládá, nebo cíle a výsledky, které bude znát ještě dříve, než bude interpretovat výsledky svého bádání.

Michael Burawoy hovoří o tom, že sociologie má být spojena s veřejnou sférou.¹⁷ Toto spojení chápeme jako jistou vertikálu od každodenního života lidí ve společnosti ve spojení s uplatňováním teorií a metodologií pro analýzu těchto společenských procesů. To samozřejmě není pokus o jakési propojení těchto „dvou světů“, ale jde o první reflexi toho, odkud sociologické teorie berou svůj nejjemnější substrát. Právě tato (teoretická) citlivost – a v jistém smyslu angažovanost – zpřesňuje (lépe řečeno aproximuje) teorii, která tvoří konceptuální rámec dalších analýz společenských procesů a změn.

Své argumenty zde můžeme podpořit tvrzením R. K. Mertona (Merton 2007), že je to právě angažovanost, co formuluje sociologickou optiku. Bez této angažovanosti není možné je vůbec formulovat či uchopit na jazykové, teoretické anebo metodologické úrovni. Nemluvíme zde o předvídání, to je samozřejmě z mnoha důvodů problematické (vzpomeňme na nezamýšlené důsledky opět pohledem R. K. Mertona), ale tato angažovanost nám pomáhá vytvářet možné scénáře.

Nikoliv snad proto, abychom teorií a výsledky společnost ovládali, ale abychom hledali slepá místa, která nám otevrou nové cesty myšlení. Angažovanost tedy není procesem, který by měl za úkol společnost řídit, ale měl by vyhledávat slepá místa, o kterých profesionální sociologie mlčí (protože je např. příliš abstraktní nebo zahleděná sama do sebe – bez hodnocení). Veřejná sociologie je tak svou podrobnější optikou a citlivostí k veřejnému prostoru (sféře) může vnášet do úvah profesionální sociologie.

V tom spočívá komplementarita obou sociologií a tím je v jistém slova smyslu naplněním *utopického ideálu republiky sociologů*. Jde tedy o takový proces, který je veden bytostnou reflexí společenských pohybů na každodenní úrovni jednotlivých aktérů (lidí, skupin, tříd, celků aj.) právě ve spojení

¹⁷ Z mailové korespondence s M. Burawoyem; na otázku, jak může veřejná sociologie posílit sociologii profesionální, odpovídá „*by posing new ideas from the public sphere*“ [cit. 2023-06-29].

s profesionální (tedy etablovanou) sociologií, která přináší výsledky pomocí ustanovených metod běžných pro daná paradigmatata. Teprve tímto spojením (touto vertikálou) je splněna první podmínka vzdorování moci, která využívá (zneužívá) slepých míst ve společnosti a rozhoduje nedemokraticky tím, že skutečnost věcí zamlčuje, ba dokonce konstruuje pouze za použití instrumentálního rozumu, tedy striktním odpojením profesionální sociologie bez komplementárního prvku sociologie veřejné.

Naše úvahy jsou jistě v mnoha ohledech nedostatečné, ale právě vědomí jejich nedostatečnosti je *conditio sine qua non* uvědomění si nutnosti dalšího rozpracování. Tyto úvahy mají být vedeny étosem republiky sociologů. Tedy takovým étosem, který reflektuje role kvadrantu sociologie ve spojení s veřejnou sférou. Pokud Večerník (2002) právem psal o „atomizaci, demoralizaci a materializaci“, republika sociologů je antitezí takového stavu. Syntézou pak bude dialog jako proces, který je rámován těmito stavy.

Cesta k hodnotové neutralitě a objektivitě v jistém smyslu vede skrze angažovanost¹⁸ v každé části poznávacího procesu, včetně možných dopadů vědeckého poznání. Pokud se totiž intelektuál/sociolog/vědec cítí být povolán k navrhování „nejlepšího z možných světů“, jemuž se má podřídít všechen život (nejen) v republice (obecně ve společnosti), tím spíše pod argumentem jakéhosi racionálního matematického modelu, je možná nasnadě toto „racionální diktum“ uvést v antagonistické reflexe s tím, *co je* veřejné – tedy každodenní. To není žádný defétismus vůči profesionální sociologii, je to spíše reflexe pro případ, že by snad chtěla překračovat rámeček svých úvah.

Vstupuje-li totiž do jiného kvadrantu, síla a exaktnost jejích teorií a metodologie se mění – snad ve světle toho, co A. N. Whitehead (1970: 117) napsal na konci svých úvah o matematice a dobru, tedy že „exaktnost je podvod.“

K některým základním Burawoyovým tezím (Teze I–II)

Burawoy nám předkládá základní teze, ze kterých je patrné, kolik důležitých aspektů v sobě veřejná sociologie nese a že stojí za to se jí zabývat do hloubky (Burawoy 2005a: 6–15). V tomto článku předkládáme pouze prvních pět, abychom ukázali základní teoretické linie a filosofické předpoklady ustanovení veřejné sociologie.

¹⁸ Takové úvahy jsou v souladu s tím, co předestřel R. K. Merton ve své práci Merton 2007.

Na základě „pohybu rozevírání nůžek“ (These I.; Burawoy 2005a: 6–7) je zde velmi dobře empiricky (!) zmapováno, kam se politické centrum sociologie posunulo. Je zde připomínka důležitých a kritických společenských událostí, které vedly Burawoye k úvahám o možnosti ustavení veřejné sociologie. Srovnány jsou tu dvě válečné události z hlediska hlasování členů ASA. Uvádí příklad války ve Vietnamu:¹⁹ členové ASA byli požádáni, aby hlasovali pro rezoluci proti válce ve Vietnamu. Z těch, kteří hlasovali, byly dvě třetiny proti tomu, aby jako členové ASA zaujali vůbec nějakou pozici. V odpovědi na jinou otázku však 54 procent z nich vyjádřilo s válkou ve Vietnamu individuální nesouhlas.²⁰

Druhým příkladem může být válka v Iráku.²¹ V tomto případě už ovšem dvě třetiny členů ASA hlasovaly proti válce, zatímco běžná populace (75 %) válku podporovala. V tomto ohledu zcela správně Burawoy reflektuje, že se samotní členové ASA obrátili k radikálnějšímu²² čtení Webera a Durkheima a začali více pracovat s konceptem, který do sociologie uvedl Marx.²³

Ve své další (II.) tezi Burawoy definuje veřejnou sociologii tak, že ji přivádí do komunikace s dalšími publiky/aktéry.²⁴ Vybírá si zde sociologické zástupce a hledá společné znaky, které jsou jasně dány: a) jsou napsány sociology, b) jsou čteny i mimo akademické publikum, c) stávají se prostředkem veřejné diskuse o „povaze“ americké společnosti. Tato teze je také zásadní tím, že Burawoy zde dělí veřejnou sociologii na tradiční a organickou.²⁵ Znaky tradiční veřejné sociologie jsou definovány tak, že jde o komentáře sociologů v novinách nebo jiném mediálním tisku, a to právě tam, kde jde o veřejné záležitosti – v nejobecnějším

¹⁹ Vzpomeňme zde opět Gouldnera, který napsal polemickou práci o tzv. Antiminotaurovi, kde se vymezil vůči value-free sociologii (Gouldner 1961).

²⁰ Burawoy zde cituje práci Rhoadese (Rhoades 1981: 60).

²¹ Dodejme explicitně, že pokaždé šlo o americkou zahraniční politiku a obě války ani dnes rozhodně nemají kladné přijetí a ospravedlnění.

²² Ve smyslu kritického čtení a polemiky.

²³ Není ostatně náhoda, že právě veřejná sociologie považuje Webera, Durkheima a Marxe za své tři základní sociologické pilíře. Je tím bytostně svázána se sociologickou ustanovenou tradicí a je to právě jeden z parametrů, proč nejde o *lame duck* anebo jakýsi aktivismus, který nezná a teoreticky neobhájí své předpoklady a interpretace.

²⁴ Explicitně zde zmiňuje W. E. B. du Boise (tato postava má pro M. B. velký význam a mnohokrát jej opakovaně zmiňuje v souvislostech emancipace, spravedlnosti, ale právě i s využitím ustanovených profesionálních výzkumných metod), Davida Riesmana a jeho *Osamělý dav* (1950), Roberta Bellaha a jeho *Zvyky srdce* (1985).

²⁵ Patrně zde využívá Gramsciho koncept organického a tradičního intelektuála – a tím opět propojuje svou vizi s ustanoveným sociologickým kánonem.

slava smyslu. A je zde ještě jeden důležitý definiční znak: publikum²⁶ tradiční veřejné sociologie je obecně neviditelné, nedochází k interakci, nepodílí se na konstituci nějakého hnutí či organizace a je také obvykle spíše hlavním proudem.

V těchto debatách tradiční veřejný sociolog vlastně nijak dále než svým textem neparticipuje (ibid.: 27). Druhá část veřejné sociologie, tedy organická veřejná sociologie, má ovšem k publiku blíže. Sociolog zde vystupuje před živým publikem. Často jde o snahu svým věděním něco vytvořit, založit nebo transformovat.²⁷ Důležitým definičním znakem oproti tradičnímu typu je právě dialog jako proces vzájemného vylepšování argumentace.²⁸

Za velmi zajímavou a podnětnou sociologickou reflexi zde můžeme považovat Burawoyovu výzvu, abychom si jako sociologové všimli svých publik.²⁹ Obrací tím pozornost sociologie ke každodennímu životu a dialogu s jednotlivými aktéry. Tento argument rozvíjí opět návratem k profesionálním aspektům sociologie, když ve svém základním článku (Burawoy 2005: 8) zmiňuje Alana Wolfeho, Roberta Putnama a Thedu Skocpolovou, kteří varují, že „publikum mizí – zničené trhem, kolonizované médii a svázané byrokracií.“ Zajímavou souvislostí je zde opět připomenutí klasického pilíře sociologie, tedy É. Durkheima, který říká, že „profesionální asociace by měly být integrální součástí národního politického života – nikoliv jen bránit své úzké profesionální zájmy“ (ibid.: 8). Může jít o Burawoyovu odmítavou reakci na názor, že jedinou normativní hodnotou veřejné sociologie je závazek vést dialog o problémech v *sociologii* a *prostřednictvím sociologie*.³⁰

V tomto ohledu lze souhlasit s tím, co tvrdí historik české sociologie Zdeněk Nešpor, že mnozí žurnalisté (za všechny znovu jmenujme Ferdinanda Peroutku) vypovídali o společnosti více než mnozí profesionální sociologové nebo sociologie sama. A dodejme, že i přesto si Ferdinand Peroutka uchoval svou nezávislost a věcnost v analýze komunistické moci a boje s různými aktéry.

²⁶ Publikum můžeme jednoduše definovat jako ty aktéry, kteří přijímají obsah sdělovaného. Především pak to, jakým způsobem a prostředky na něj (veřejný) sociolog působí. Dodejme, že publikem může být i sám sociolog – tedy komunita vědců, kteří se vzájemně čtou, spolupracují, soupeří atd. Viz další dělení sociologické práce a typy publik.

²⁷ Burawoy zde hovoří o interakci v rámci různých typů hnutí, asociací, komunit, organizací atd.

²⁸ Dodejme, že tento typ dialogu se bude u různých typů sociologie jistě velmi lišit (opět dle stanovené délky práce), bude mít pokaždé jinou povahu, bude motivován jinými cíli, využívat jiné metody atd.

²⁹ Je tato výzva aktivismem?

³⁰ Doslova: „*Public sociology has no intrinsic normative valence other than the commitment to dialogue around issue in and by sociology*“ (Burawoy 2004: 8).

Základní dělba sociologické práce (Teze III)

Burawoy vypracoval základní schéma toho, jak může dělba sociologické práce vypadat. Za povšimnutí stojí, že tento model přirovnává k Parsonsovým čtyřem funkcím – adaptaci, dosahování cílů, integraci a latenci (Parsons 1961). Tedy k velmi známému schématu AGIL, které musí každý systém naplnit, aby zajistil vlastní přežití. V tomto ohledu je zajímavá reflexe samotného Habermase (Habermas 1984, kap. 7 in Burawoy 2004: 11), který tvrdí, že systém kolonizoval žitý svět.³¹ V tomto místě je jedno z nejsilnějších antagonistických pnutí. Oba koncepty ovšem mají svou zásadní platnost!

Zdá se, že mnozí kritici konceptu veřejné sociologie (např. Deflem 2005) nepostřehli základní fakt, na který upozorňoval Burawoy: žádná aplikovaná ani veřejná sociologie nesmí opomenout verifikované a uznané metody, paradigma sociologického vědění a konceptuální rámce. Profesionální sociologie není nepřitelem aplikované ani veřejné sociologie, ale *conditio sine qua non* její samotné existence – zaručuje jí legitimitu a expertní vědění (Burawoy 2005a: 10).

Základní dělba práce a její ustanovení vycházejí ze dvou kritických otázek, které opět využívají starší sociologické koncepty. Jde o otázku „Sociologie pro koho?“ a „Sociologie pro co?“. Tyto otázky jsou klíčové, protože veřejnou sociologii provázejí po celou její dlouhou historii, a opět se potvrzuje, že jejím základem je ustanovená sociologická znalost. Připomínáme, že je to další faktor, který veřejnou sociologii odlišuje od určitého typu aktivismu, s nímž je veřejná sociologie mnohdy neprávem spojována. Jde o otázku „Sociologie pro koho?“, kterou poprvé vznesl Alfred McLung Lee (1976), tedy zda sociologie promlouvá sama k sobě (akademické publikum), nebo zda oslovuje i jiná publika (neakademické publikum).³²

Druhou otázku, tedy „Sociologie pro co?“, kdysi položil Robert Lynd.³³ Nejde zde o nic menšího než o antagonistický spor, zda má být sociologie „bezhodnotová“. Mají se sociologové nějak znepokojovat cíli, které si společnost klade?

³¹ Doslova: „Habermas gives Parsons a critical twist by referring to the colonization of the life-world (latency and integration) by the system (adaptation and goal attainment).“

³² Základní schéma je uvedeno v jeho stati (Burawoy 2005: 11), včetně dělení na akademické a neakademické publikum.

³³ A významný irský sociolog Andreas Hess (spolupracovník Christiana Flecka), který byl konzultantem důležité práce Skovajsy a Balona (2017), si při konzultaci s autorem tohoto článku posteskl, že Roberta Lynda dnes již téměř nikdo nezná, nebo jej vlastně ani nečte (datum konzultace již bohužel není znám, cca 2021).

Nebo se mají spíše zajímat o prostředky, jimiž má být těchto cílů dosaženo? Tím předjímá diskusi, kterou vedl Max Weber o technické a hodnotové racionalitě.

Zde jde o důležitý spor, a znovu připomínáme, že veřejná sociologie jej má sama v sobě zabudovaný. V řeči profesionální sociologie jde o dvě pole: pole kritického racionalismu a pole frankfurtské školy. I sám Burawoy na tomto místě připomíná fakt, a sdílí jej s Habermasem a frankfurtskou školou, že je to právě technická racionalita, která potlačuje hodnotovou diskusi.³⁴

Právě v tomto ohledu je důležitou součástí schématu dělby sociologické práce ona myšlenková tradice instrumentálního a reflexivního rozumu. Burawoy zde patrně problematiku pojímá dosti zjednodušeně a tyto úvahy byly právem kritizovány, přesto je toto dělení důležité, protože ukazuje dynamiku pnutí uvnitř jednotlivých sociologií.

Ve spojitosti s instrumentálním rozumem hovoří o řešení hádanek uvnitř profesionální sociologie anebo tam, kde aplikovaná sociologie řeší konkrétní praktický problém. Pokud jde o reflexivní rozum, ten je podle něj svázán s dialektikou o cílech – ať již jde o dialog uvnitř akademické komunity, anebo o diskusi k hodnotovým předpokladům společnosti či samotné sociologie. Tyto konkrétní úvahy pak Burawoy rozpracovává dál ve své IV. tezi.

Historické konotace v dějinách české sociologie

Raná sociologie mnohým splývala se sociálním, často i socialistickým reformismem, o který etablovaný a ve zpětném pohledu mnohdy až zkosnatělý stát rozhodně nestál, zatímco stát právě zrozený si od něj leccos sliboval. [...] Sociologie nikdy nebyla a dodnes není politicky, sociálně či kulturně neutrální vědou – v českých poměrech snad ještě víc než kdekoli jinde (Z. R. Nešpor 2014: 24).

Veřejná sociologie v Burawoyově podání v sobě nese rysy, které odpovídají i tomu, co zaznívá v tradici českého sociologického myšlení, a to především ve vztahu k prvorepublikové sociologii, kde tato tradice zaznívá nejsilněji. Je to právě odpověď na rostoucí mezeru mezi étosem sociologie a světem, který sociologové studují, a tento dialog – jak dobře ukázal právě Kilias – nebyl z mnoha důvodů ideální.

³⁴ Horkheimer právě tento fakt označil za zatmění rozumu, a společně s Adornem hovořili o *dialektice osvícenství*, která se stala důležitým sociologicko-filosofickým příspěvkem k diskusi o hodnotách a dualitě osvícenské tradice (tedy instrumentálního rozumu, který sám Burawoy do schématu zabudoval).

V tomto ohledu je jistě zajímavý spor v českém/československém intelektuálním prostředí. Jde o tzv. bilanční sociologii u Rádla a Škracha, jejichž argumenty ovšem Bláha z objektivistických důvodů (oprávněně) zamítl. Takové zamítnutí v podstatě sdílí i významný polský sociolog Kiliás (2004), znalec dějin české sociologie. Navíc Kiliás tyto argumenty rozšířil také o styl jejich polemiky, nešťastnou formulaci jejich argumentů a rovněž špatné načasování. S tím můžeme jednoznačně souhlasit. Přitom právě Kiliás vidí postavu Rádla jako někoho, kdo by rozhodně mohl v sociologii zaujímat mnohem exponovanější místo.³⁵

Své argumenty a teze uvedl v důležitém sborníku věnovaném osobnosti Rádla. Diskuse se ovšem nesla v mnohem širším duchu a týkala se i dalších důležitých sociologů (a filosofů) té doby.³⁶ Terčem Rádlovy kritiky se stal také Jan Mertl, ve kterém právě Rádl viděl dalšího zástupce pokračovatelů nehodnotící vědy jakožto neblahého dědictví německé romantiky. Rádl měl za to, že věda má určitou buditeckou úlohu (s důrazem na postavu T. G. Masaryka a F. Palackého). Je skutečnou otázkou, do jaké míry byly argumenty Rádla, Škracha a potažmo i Fajfra vedeny moralistickými a politickými zájmy, a nikoliv logikou teorie a metodologie, což by pro věcnost diskuse a potenciální přínos pro sociologickou vědu (potažmo teorii a paradigma) bylo přínosnější. Na tomto místě je také znovu vhodné připomenout opomíjenou osobnost (nejen sociologické) vědy Františka Fajfra, který k tomu konstatuje, že „sociologie, resp. každá sociální věda [je] vlastně pokračováním společenského života, je sám ten společenský život, ovšem pokračující v jiné, totiž teoretické, literární formě.“³⁷

Janák (2013: 361) na konci své teoretické studie poukazuje na kontinuitu praktické a etizující linie českého myšlení jako celku, jehož součástí sociologická

³⁵ Např. jako filosof sociálních věd. V Kiliásově příspěvku je Rádl připodobňován k A. Schuztovi, kterým se ale po právu nestal – pro své negativistické postoje vůči sociologii, zlomkovitost jeho spisů v tomto duchu a rovněž pro nekoherentnost jejich obsahu. Ke škodě samotné sociologie a možné diskuse.

³⁶ V tomto směru je zásadní Kiliásův precizní přehled debat a diskusí na toto téma (Kiliás 2004: 469–471). I Kiliásova kritika je v tomto ohledu oprávněně ostrá a odmítavá: „A pokud jde o Rádla (a i Škracha), na jejich místě hledal bych spíše odlišnou taktiku, třeba Bláha (a vůbec Brno) nebyl daleko od jakési bilanční sociologie, ale musel ho odpuzovat jeho negativismus – a vlastně pokud se chtěli opravdu zabývat sociologií, mohli si předtím něco z ní přečíst“ (cit. mailová korespondence ze dne 18. 7. 2023). Kiliás dále ve svém příspěvku poukazuje na situaci ve společnosti, která neumožňovala diskusi na toto téma.

³⁷ Cit. dle https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Fajfr_Franti%C5%A1ek [cit. 2023-08-28], k tomu dodejme na okraj, že nejspíše díky těmto názorům tehdejší pražská filosofická fakulta nepřijala Fajfrovu habilitaci a nikdy nemohl vstoupit mezi univerzitní učitele (volně dle *ibid.*).

teorie je. V této souvislosti hovoří o Janu Patočkovi a jeho tématech „péče o duši“.³⁸ Nešpor (Nešpor a kol. 2014) pak připomíná, že to byl Josef Král, který Patočku zval ke společným setkáváním.

Zvláštní místo z pohledu sociologického objektivismu má podle nás v tomto smyslu Patočkův koncept solidarity otrěsených.³⁹ Ten se podle Patočky utváří právě v nejistotách, nebojí se nepopulárnosti, nýbrž ji vyzývá a volá tiše, beze slov. Podle Patočky ten, „kdo zrazuje tuto solidaritu, musí si uvědomit, že žíví válku a je oním parazitem v etapě, který žije krví druhých. Toto vědomí mocně podporují oběti fronty otrěsených. [...] Dosáhnout tím toho, aby ta komponentu ducha, ‚technická inteligence‘ především badatelů a aplikátorů, objevitelů a inženýrů, pocítila závan této solidarity a jednala podle toho. Otrásta každodenností faktologů a rutinérů, uvědomit jim, že jejich místo je na *této* straně fronty, a nikoli na straně ‚denních‘ sebelíbivějších hesel, která ve skutečnosti zvou k válce, ať je to národ, stát, beztrádnost, světová jednota nebo jak všechny ty výzvy, diskreditovatelné a diskreditované faktickou bezohledností Síly, mohou znít.“ (Patočka 2007: 118).

Patočka tu prostřednictvím konceptu solidarity otrěsených popsal základy toho, co bychom mohli nazvat „metafyzika a každodennost objektivit“, která je základní půdou veřejné sociologie, étosu první republiky, a především teoretické citlivosti ve vztahu k realitě.

Závěr

V základních rysech jsme definovali veřejnou sociologii. Pokusili jsme se ji také ukotvit v systému sociologického vědění. Ukázali jsme, že je velmi vázána k hodnotám, které deklaroval na mnohých místech například Petrusek, ale že je rovněž nesena étosem, který byl charakteristický pro tak zvanou republiku sociologů podle Nešpora a rovněž pro sociologický žurnalismus, jak jej teoreticky ukotvil Janák. K tomu jsme využili první tři z Burawoyových jedenácti tezí.

Na první tezi jsme pomocí empirického výzkumu ukázali, jak je politická moc v zásadě velmi vlivným faktorem i pro sociologické vědění, když se ASA

³⁸ Je sem řazen také např. V. Havel a jeho esej o moci bezmocných. Oba náměty jsou řazeny jak k sociologické teorii, tak také k sociální filosofii, ke kterým ostatně měli velmi blízko i námi zmiňovaní čeští myslitelé, kteří se s profesionální (a veřejnou) sociologií potýkali. Z těch již nežijících pak T. G. Masaryk, E. Beneš, F. Peroutka, J. L. Fischer, Jaroslav Krejčí a M. Petrusek a další. Společně mají mimo jiné právě to, že pracují s těmito přechody mezi disciplínami.

³⁹ Ta ostatně byla prvotním motivem, proč se autor tohoto textu začal veřejnou sociologií zabývat.

ve svém rozhodování uchýlila jiným směrem. Druhou tezi jsme využili pro rozšíření definice veřejné sociologie a rozlišili ji dále na tradiční a organickou podle jasných definičních znaků. U třetí teze jsme ukázali, jak jsou další souřadnice veřejné sociologie důležité. Jde o základní typy racionality, tedy instrumentální a reflexivní, z nichž každá odpovídá jiné sociologické tradici – jmenovitě kritickému racionalismu a frankfurtské škole. Třetí teze je rovněž zásadní v tom, že reflektuje Habermasovu teorii o kolonizaci žitého světa. A právě ta nás přivádí k základním sociologickým otázkám, které mají dlouhou historickou tradici: „Sociologie pro co?“ a „Sociologie pro koho?“. Posledním prvkem ve výstavbě modelu veřejné sociologie je samotná antagonistická interdependence jednotlivých typů sociologií – veřejná, profesionální, kritická a aplikovaná.

Pokud Burawoy tvrdí, že jednotlivé veřejné sociologie budou mít své vlastní národnostní charakteristiky, pak se zdá, že v české sociologii úvahy o veřejné sociologii vedou směrem k sociologickému žurnalismu, kde centrem dalších úvah může být právě Ferdinand Peroutka. Velmi silně také veřejná sociologie rezonuje v Nešporově konceptu republiky sociologů, který nás zavádí do prostředí tzv. zlaté éry české sociologie meziválečného období a krátce po roce 1945. Zde vystupují do popředí významné postavy E. Rádl, T. G. Masaryka, V. Škracha, F. Fajfra a dalších, kteří spolu vedli spor a kriticky uvažovali o sociologickém objektivismu, a především o pozici hodnot v systému sociologického (sociálního) vědění. Jak jsou takové debaty důležité, ukázal v českém sociologickém prostředí stále bohužel velmi málo známý, a přesto významný, Jaroslav Kiliás – a to s důrazem na vlivnou, ale kontroverzní postavu E. Rádl.

Snad můžeme také s jistou opatrností tvrdit, že tyto úvahy v sobě nesou konstitutivní rys československého prvorepublikového étosu se silným etickým rozměrem, a především s nutností vést kultivovanou, kritickou a věcnou diskusi o naléhavých otázkách doby. Slovy Večerníkovými totiž právě atomizace, demoralizace a materializace procesů pod tíhou neoliberálních politik izolovaly sociální vědy od možné angažovanosti, která rozhodně neznamená jen laciný aktivismus.

Rostislav Gramskopf je absolventem magisterského oboru historické sociologie na Fakultě humanitních studií UK v Praze, kde v současné době dokončuje tentýž doktorský program. Mezi jeho odborné zájmy patří teoretické a společenské aspekty veřejné sociologie a její procesuální přesahy do historických diskusí českého i zahraničního sociologického vědění. Kontakt: alaingr@seznam.cz

Literatura

- Alan, Josef – Petrusek, Miloslav. 1996. *Sociologie, literatura a politika: literatura jako sociologické sdělení*. Praha: Karolinum.
- Alexander, Jeffrey C. 2007. „The Civil Sphere.“ *Journal of Communication* 57, 2007: 599–612.
- Beck, Ulrich. 2005. „How Not to Become a Museum Piece.“ *British Journal of Sociology* 56, 2005, 3: 335–343.
- Burawoy, Michael. 2005a. „For Public Sociology.“ *American Sociological Review* 70, 2005, 1: 4–28.
- Burawoy, Michael. 2005b. „The Critical Turn to Public Sociology.“ *Critical Sociology* 31, 2005, 3: 313–326.
- Burawoy, Michael. 2005c. „The Return of the Repressed: Recovering the Public Face of U.S. Sociology. One Hundred Years On.“ *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 2005, 600: 68–85.
- Burawoy, Michael. 2005d. „Third-Wave Sociology and The End of Pure Science.“ *American Sociologist* 36, 2005, 3–4: 152–165.
- Burawoy, Michael. 2007. „Public Sociology vs. the Market.“ *Socio-Economic Review* 5, 2007, 2: 356–367.
- Burawoy, Michael. 2008a. „The Public Turn. From Labor Process to Labor Movement.“ *Work and Occupations* 35, 2008, 4: 371–387.
- Burawoy, Michael. 2008b. „Rejoinder: For a Subaltern Global Sociology?“ *Current Sociology* 56, 2008, 3: 435–444.
- Burawoy, Michael. 2008c. „What Is to Be Done? Theses on the Degradation of Social Existence in a Globalizing World.“ *Current Sociology* 56, 2008, 3: 351–359.
- Burawoy, Michael. 2008d. „A Public Sociology for California.“ *Critical Sociology* 34, 2008, 3: 339–348.
- Burawoy, Michael. 2009. „Public Sociology in The Age of Obama.“ *Innovation, The European Journal of Social Science Research* 22, 2009, 2: 189–199.
- Burawoy, Michael. 2021. *Public Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Clawson, Dan et al. 2007. *Public Sociology*. Berkeley: University of California Press.
- Deflem, Mathieu. 2005. „Public Sociology, Hot Dogs, Apple Pie, and Chevrolet.“ *Journal of Public and Professional Sociology* 1, 2005, 1: článek 4.
- Elias, Norbert. 1993. *Involvement and Detachment*. Oxford: Blackwell.
- Gouldner, Alvin. 1961. „Anti-Minotaur: The Myth of a Value-Free Sociology.“ *Social Problems* 9, 1969, 199: 9.
- Gramskopf, Rostislav. 2020. „Vít Horák: Společnost jako otázka. Hermeneutický pohled na sociologii.“ *Historická sociologie* 12, 2020, 2: 130–133.
- Hanemaayer, Arian – Schneider, Christopher. 2014. *The Public Sociology Debate*. Vancouver: UBC Press.
- Habermas, Jürgen. 1987. *Knowledge and Human Interests*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen. 1991. *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: MIT Press.
- Horák, Vít. 2016. „Public Sociology and Hermeneutics.“ *Critical Sociology* 43, 2016, 2: 309–325. <https://doi.org/10.1177/0896920515569083>

- Hossfeld, Lesslie – Kelly, Brooke E. – Hossfeld, Cassius. 2021. *The Routledge International Handbook of Public Sociology*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003055594>
- Janák, Dušan. 2013. „Počátky teoretické sociologie v českých zemích. Text věnovaný památce prof. M. Petruska.“ *Sociológia* 45, 2013, 4: 339–364.
- Kilias, Jaroslav, 2004. *Rádl, Škrach a jejich kriticky české sociologie*. Praha: Oikoymenh.
- Lakatos, Imre. 1978. *The Methodology of Scientific Research Programmes*. Cambridge: Cambridge UP.
- Lynd, Robert. 1939. *Knowledge for What? The Place of Social Sciences in American Culture*. Princeton: Princeton UP.
- Mannheim, Karl. 1991. *Ideologie a utopie. Přednášky a eseje*. Bratislava: Archa.
- Matějů, Petr. 1995. „Posttotalitní trauma české sociologie.“ *Sociologický časopis* 31, 1995, 2: 253–258.
- Merton, Robert K. 2007. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Nešpor, Zdeněk R. 2008. *Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*. Praha: Scriptorium.
- Nešpor, Zdeněk R. 2011. *Republika sociologů. Zlatá éra české sociologie v meziválečném období a krátce po druhé světové válce*. Praha: Scriptorium.
- Nešpor, Zdeněk R. 2021. „Sociologická žurnalistika aneb české časopisy sociálněvědních aktualit.“ *Práce z dějin Akademie věd* 13, 2021, 1: 1–19.
- Nešpor, Zdeněk R. a kol. 2014. *Dějiny české sociologie*. Praha: Academia.
- Parsons, Talcott. 1937. *The Structure of Social Action*. New York: McGraw Hill.
- Patočka, Jan. 2007. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Oikoymenh.
- Peroutka, Ferdinand. 1995. *Úděl svobody. Výbor z rozhlasových projevů 1951–1977*. Praha: Akademie věd ČR.
- Petrusek, Miloslav. 1992. *Alternativní sociologie. Úvahy o smyslu sociologie v nealternativní společnosti*. Praha: Klub osvobozeného samizdatu.
- Petrusek, Miloslav. 2014. *Texty z pozůstalosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Petrusek, Miloslav – Vodáková Alena – Miltová Alena. 2000. *Sociologické školy, směry, paradigmatata*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Rhoades, Lawrence. 1981. *A History of the American Sociological Association. 1905–1980*. Washington: American Sociological Association.
- Skovajsa, Marek – Balon, Jan. 2017. *Sociology in the Czech Republic. Between East and West*. Cham: Springer.
- Šubrt, Jiří. 2020. „Kam dnes zaměřit sociologickou imaginaci? Úvaha o problémech soudobé sociologie 60 let po vydání Millsovy stěžejní práce.“ [online]. Dostupné z: [doi:10.14712/24647055.2020.24](https://doi.org/10.14712/24647055.2020.24) [cit. 2022-08-14].
- Tzeng, Albert. 2012. *Framing Sociology in Taiwan, Hong Kong and Singapore. Geopolitics, States and Practitioners*. Doctoral dissertation at the University of Warwick.
- Večerník, Jiří. 2002. „Výzkum společenské transformace a česká sociologie.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 38, 2002, 1–2: 55–77.
- Whitehead, Alfred Nh. 1970. *Matematika a dobro a jiné eseje*. Praha: Mladá fronta.